

ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТЮТОРІВ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ США

УДК 378.14+378.126 (73)

Р. В. Шаран

У світовому досвіді дистанційне навчання розглядається як найефективніший засіб забезпечення безперервної освіти, шлях до її демократизації, гуманізації та варіативності. Зважаючи на це, популярність ідей розвивального навчання, особистісно-орієнтованої освіти, контекстного і модульного навчання, ігрових форм навчання актуалізувала потребу в перегляді уявлень про зміст педагогічної діяльності та появи нових положень щодо ролей і професійних функцій викладача.

Система підготовки вчителя до використання інформаційних технологій (ІТ) у навчальному процесі стала предметом досліджень І. Богданової, Ю. Господарика, О. Дмитрієвої, М. Жалдака, Є. Полат, О. Царенка. Низку досліджень присвячено формуванню системи знань про інформаційні технології у майбутніх учителів (В. Гриценко, С. Гунько, Т. Койчева, Т. Мишковська, А. Столяревська).

За останні роки з'явилися роботи російських учених, у яких обговорюються питання розширення спектру функціонально-рольових уявлень про педагогічну діяльність та введення таких позицій і ролей викладача, як "модератор", "фасилітатор", методолог, "агротехнік", тьютор тощо (Ю. Громико, Т. Ковальова, В. Слободчиков, Ю. Турчанинова, П. Щедровицький та ін.).

Проблеми професійної підготовки фахівців за кордоном знайшли висвітлення у дослідженнях вітчизняних науковців з проблем порівняльної професійної педагогіки (Н. Бідюк, Т. Десятова, В. Коваленко, Т. Кошманової, К. Корсака, Н. Пацевко, Л. Пуховської, А. Сбруєвої, Н. Собчак, Б. Шуневича та ін.).

Зважаючи на те, що Сполучені Штати Америки стали однією з перших країн, де накопичено значний досвід реалізації ідей дистанційного навчання в системі вищої освіти, який недостатньо досліджений у порівняльно-педагогічному аспекті у вітчизняній теорії і практиці, вважаємо за доцільне *дослідити й узагальнити вимоги до професійної компетентності тьюторів у системі дистанційного навчання США*, що і становить мету цієї статті.

Зміна освітньої парадигми, зумовлена потребами розвитку суспільства та особистості, трансформацією переконань, утвердженням нових цінностей, широким упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, зміщує акценти освіти з принципу адаптивності до принципу компетентності фахівців. Це вимагає зміщення відповідних акцентів у підходах до проектування ступеневої підготовки й організації навчального процесу у вищих закладах – на перший план у розробці стандартів вищої освіти, упровадженні сучасних професійно-освітніх технологій виходить категорія “компетентність”. Необхідно враховувати тенденції руху від поняття “кваліфікації” до поняття “компетентності”, зумовленої посиленням когнітивних та інформаційних основ у сучасному виробництві, які не “покриваються” традиційним поняттям професійної кваліфікації [1, с. 10].

Компетентність – складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміється сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що разом надає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи вирішення проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності.

Вітчизняна дослідниця Л. Морська [6] виокремлює чотири напрямки підготовки педагогічних кадрів до використання ІТ у професійній діяльності, а саме:

- 1) навчання загальних основ ІТ, розвиток ключового рівня інформаційної компетенції вчителя;
- 2) вивчення ІТ, специфічних для тієї предметної галузі, яка відповідає спеціальності вчителя;

3) знання загальної теорії та методики використання засобів ІТ у професійній педагогічній діяльності;

4) підготовка до використання у процесі навчання спеціально орієнтованих на певний предмет засобів ІТ.

Розвиваючи думку Л. Морської щодо дидактичних основ підготовки педагогічних кадрів до використання ІТ у професійній діяльності, вважаємо, що перспективність дистанційної освіти (ДО) значною мірою залежить від ефективності використання педагогічним персоналом як нових інформаційних технологій, так і методів мотивації навчально-пізнавальної діяльності (навчання у співробітництві, проблемного навчання, методу проектів тощо), організації колективного мікрогрупового навчання та врахування особливостей функціонування навчальних співтовариств, у яких процес прийняття групового рішення передбачає групове обговорення існуючої проблеми, що проходить за чотирма фазами: встановлення фактів, оцінювання фактів, пошук і прийняття рішень. Цієї техніки потрібно вчити студентів для підвищення ефективності навчання у співробітництві; викладач не повинен розраховувати на те, що ці навички сформовано в студентів – слід проводити відповідну роботу, консультації та поступово відпрацьовувати навички участі в групових дискусіях і навички прийняття групових рішень. Роль викладача має змінитися – з ментора, інструктора, “істини в останній інстанції” в старшого друга, колегу, більш досвідченого члена співтовариства і координатора.

Спроби перегляду та розширення змісту педагогічної діяльності, спектру функцій і ролей, реалізованих педагогом, є, на наш погляд, цілком закономірними та зумовлені переходом багатьох освітніх практик до нової освітньої парадигми.

На сучасному етапі у системі ДО для позначення педагогічної діяльності почали використовувати термін “тьютор”, який поєднав у собі елементи з різних сфер діяльності: викладання, “консалтинг”, “тренінги”, “коучинг”, наставництво. Уявлення різних авторів про цілі та зміст діяльності тьютора мають як низку загальних рис, так і розходжень, зумовлених розходженнями в

історичних та організаційно-педагогічних контекстах, що багато в чому визначають зміст педагогічної діяльності тьютора.

На думку російського вченого Ю. Деражне, “тьютор у системі відкритої освіти є найважливішим системостворчим компонентом, який виконує функції викладача, консультанта, методиста і наставника” [2, с. 5].

С. Змеєв вважає, що “тьютор – це наставник, член контингенту для навчання дорослих людей, який здійснює постійну допомогу одному або декільком дорослим, які навчаються у вирішенні питань організації навчання” [4, с. 14].

У монографії російського вченого С. Щеннікова поняття “тьютор” визначається як викладач-консультант – фахівець у галузі організації освіти та самоосвіти. На тьютора покладається відповідальність за ведення цілісного освітнього модуля, організацію групової й індивідуальної роботи зі студентами. У завдання тьютора входять: методична підготовка та проведення групових занять-практикумів (“тьюторіалів”); допомога у виконанні атестаційних робіт, їх перевірка й оцінка; консультації та інші форми психологічної і педагогічної підтримки студентів; індивідуальна допомога студентам з вирішення академічних або особистих проблем, пов’язаних із навчанням; професійна орієнтація та консультування з питань кар’єри [7].

У роботі А. Зінченко виокремлюються такі ролі тьютора, як менеджер, маркетолог [3, с. 126]. Показано, що ці ролі не входять до складу його педагогічної діяльності, однак їхня реалізація є необхідною умовою для успішного здійснення тьютором педагогічної діяльності.

Історично посада тьютора, як показано у дослідженні російського вченого В. Максимова, уперше з’явилася в середньовічних університетах. Автор здійснює аналіз досвіду включення тьюторської діяльності в різні історичні контексти університетської освіти. У середньовічних університетах тьютор виконував наставницьку функцію стосовно менш досвідчених студентів, орієнтуючи свою діяльність на певний тип духовної практики. Далі в університетах такої формації, орієнтованих на наукову, а не на теологічну

картину світу, тьютор перетворюється в асистента, і його функції звужуються до локально-методичних. Нарешті, сучасні університети нового типу, які визначаються як проектно-дослідницькі, виокремлюють як основну цінність освіти вміння працювати з керованим майбутнім. Тут знову набуває попиту тьюторська діяльність, де тьютор починає виступати як розробник освітніх проектів, програм або як консультант у сфері освітніх послуг» поєднуючи функції наставника, асистента та проектувальника [5, с. 60].

Аналіз досвіду США свідчить, що існує кілька різних уявлень про зміст діяльності тьютора і його функції в американській системі освіти. Так, у деяких формах ДО, особливо в “кореспондентських” та відкритих університетських курсах, навчально-виховним процесом студента керує індивідуальний тьютор, який, як правило, не є розробником курсу. Тьютор взаємодіє зі студентом на індивідуальній основі за допомогою листування, водночас, як студент опрацьовує зміст курсу за навчально-методичними вказівками (*study guide*) та іншими матеріалами [10].

Виокремлюються такі функції тьютора у системі ДО США: обговорення змісту курсу, забезпечення зворотного зв'язку зі студентами, оцінка завдань/тестів, допомога студентові у плануванні навчальної діяльності, мотивування студента, вирішення адміністративних питань, контроль над проектами, проведення занять “віч-на-віч”, зберігання записів студента, взаємодія з адміністрацією від імені студента.

За оцінкою Ю. Деражне та А. Зінченко [2; 3], тьюторинг у курсах ДО має багато спільного зі звичайним викладанням. Однак, у першу чергу магістрам за дистанційною формою навчання потрібно забезпечити індивідуальний підхід у процесі вивчення навчальних дисциплін. У багатьох випадках тьютор – єдина людина, з якою магістр контактує з питань ДО. Автори [2; 3] зазначають, що в окремих програмах у тьютора немає пов'язаних із курсом специфічних обов'язків, а основна їх робота полягає у забезпеченні наставництва і керівництва. З огляду на труднощі, з якими часто стикаються дистанційні

магістри, роль наставництва є набагато важливішою в дистанційних програмах навчання, ніж у традиційних курсах.

Тьютори також повинні бути ерудованими та вміти працювати з “медіа”, що використовуються у програмі навчання (тобто матеріалами у письмовій формі, аудіо, відеотехнікою, комп’ютером). У дослідженні М. Мура [9] акцентується увага на таких функціях тьюторів, які працюють у системах ДО США:

1. Викладач подає особистий приклад слухачеві, допомагаючи підтримувати робоче і навчальне середовище взаємоповаги та створювати комфортні психологічні умови.

2. Викладач сприяє навчанню, допомагаючи всім студентам ефективно спілкуватися й уважно слухати для того, щоб спрямовувати студентів на шляху до досягнення їх навчальних цілей.

3. Викладач керує студентами, допомагаючи студентам повноцінно включатися в освітній процес, сприяючи прийняттю рішень, допомагаючи у виборі потрібної інформації, досягненні цілей, а також пропонуючи студентам замислюватися над власними навчальними досягненнями, рекомендуючи способи їх покращення.

4. Викладач керує процесом навчання, стежить за успіхами студента, його діяльністю та якістю роботи, допомагає вирішувати проблемні питання.

5. Викладач є експертом з предметної галузі, яку викладає, постійно оцінюючи й оновлюючи свої знання, якими він ділиться зі студентами.

6. Викладач є радником з питань навчання, який встановлює та пояснює критерії успішного навчання для того, щоб студент міг досягти цілей навчання, і допомагає студентам долати перешкоди.

7. Викладач мотивує студентів до навчання, спонукаючи їх застосовувати свої ідеї на практиці, залучаючи їх до обговорення, що вимагають міркувань, інтерактивних дискусій; підтримує студентів в їх дослідженнях та починаннях.

8. Викладач є новатором у сфері навчання, розробляє курси, навчальні посібники і системи оцінки знань для того, щоб застосовувати різноманітні

педагогічні стратегії з урахуванням соціально-економічних чинників та різних культур студентів. Це означає застосування різних технік і технологій викладання для збагачення процесу навчання.

Становлять інтерес уміння та навички дистанційних викладачів, які були розглянуті в докторській дисертаційній роботі П. Вільямса (2000) у Техаському університеті A&M на основі анкетування за допомогою Web-системи *Delphi* п'ятдесяти експертів у галузі ДО, що пройшли чотирьохетапне опитування [12]. У дослідженні зазначається, що фахівці визначили ролі і вміння тьютора, маючи на увазі викладача у системі вищої освіти у світлі застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; більшість названих умінь та навичок, на думку автора, не залежать від країни, рівня освіти, різних форм ДО. Експерти, які брали участь в опитуванні, назвали такі ролі тьютора: адміністративний менеджер; інструктор/посередник; методист; технолог; “проектор”; співробітник підтримки; бібліотекар; технік; фахівець з оцінки; графічний дизайнер; інструктор; видавець/редактор; лідер/керівник. Серед необхідних професійних умінь тьютора були названі такі:

– уміння спілкуватися і здатність встановлювати міжособистісні зв'язки (деякі з необхідних спеціальних навичок: здатність до співробітництва та роботи в колективі, навички мовлення і листування та вміння задавати запитання);

– здатність керувати курсами (деякі з необхідних спеціальних умінь: планування й організація, знання, пов'язані з підтримкою студентів, а також знання, пов'язані із захистом інтелектуальної власності, правами на використання та захистом авторських прав);

– уміння використання новітніх технологій (базове знання технології, базові навички застосування технологій і базові знання у галузі ДО);

– уміння подачі матеріалу (деякі з необхідних спеціальних навичок: розвиток співробітництва, сприяння створенню атмосфери навчання, орієнтованої на студента, знання в галузі теорії навчання дорослих).

Важливо відзначити, що всі експерти ДО, які брали участь в опитуванні П. Вільямса (2000), назвали навички міжособистісного спілкування найбільш важливими в усіх ролях тьюторів. Також серед найбільш важливих навичок було зазначено вміння володіння сучасними технологіями, включаючи Internet та Web, а також здатність працювати у колективі.

Навички і вміння, виявлені у наведеному дослідженні, є необхідними певною мірою для різних ролей тьютора. Звичайно, важливість ролей та вмінь змінюється залежно від інституційного середовища і моделі дистанційного навчання. Важливим є те, що вміння володіння технологіями змінюються залежно від способів подачі матеріалу студентам на відстані. У спеціалізованих системах, де проектування виконують колективи розробників, ці навички швидше будуть розподілені між великою кількістю різних співробітників, ніж у великих організаціях бімодального типу, таких як університети Монтеррею або Техасу, де застосовуються моделі “автор-редактор”.

У США викладачі ДО підтримують зі студентами телефонний, поштовий, електронний зв'язок, а також зустрічаються в консультаційних пунктах або навчальних центрах [8]. Це можуть бути як штатні викладачі навчального закладу, так і особи, задіяні в інших галузях економіки, які залучаються на умовах сумісництва або погодинної оплати праці. В умовах ДО основним завданням викладачів є керування самостійною роботою студентів, необхідною передумовою чого є спеціальна андрагогічна підготовка педагогічного персоналу. В американських університетах, де є підрозділи ДО, здійснюється підготовка викладачів до роботи з дорослими учнями за спеціальними програмами. Крім того, їх знайомлять із технологіями адаптації вже розроблених ними курсів для традиційної моделі навчання в електронному форматі або створення нових курсів на основі комп'ютерних технологій.

Так, в університеті штату Алабама Центром інформаційних технологій [11] для викладачів вищих навчальних закладів пропонуються курси, предметом вивчення на яких є Веб-технології, технології навчання за допомогою телебачення, відео, слайдів, технології розробки навчальних

матеріалів на електронних носіях тощо. Навчання за цими програмами може відбуватися як у груповому (2–3-х годинні семінари, “он-лайн” курси, літні курси), так і в індивідуальному режимі (за індивідуальним навчальним планом та розкладом).

В університеті штату Міссурі діє Центр освітніх технологій, що реалізує впродовж кожного семестру близько 900 курсів для викладачів, які навчають “дистанційних” студентів. Основними напрямками цих курсів є, по-перше, поширення інформації про можливості інформаційних технологій і навчання викладацького складу правильного й ефективного використання цих технологій для розробки своїх курсів у дистанційному форматі. По-друге, вони не обмежують підготовку викладачів лише до формування в них інформаційної культури. Їх готують до переходу від ролі головної особи в аудиторії до ролі координатора і порадирика, менеджера та режисера навчання, а не просто транслятора знань. При цьому діяльність студента трансформується від простого одержання знань до їхнього пошуку.

Таким чином, на цьому етапі дослідження виявлено основні вимоги до професійної компетентності тьюторів у системі ДО США, зокрема: операційні – уміння працювати з інформаційно-комп’ютерними технологіями; навички організації мікрогрупового навчання з урахуванням психологічних і професійних особливостей студентів; уміння виявляти труднощі, що виникають у студентів під час роботи з навчальним матеріалом; уміння планувати й організовувати зворотний зв’язок у спілкуванні з магістрами за допомогою засобів інформаційно-комп’ютерних технологій; мотиваційні – професійне самовдосконалення; стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів; наявність об’єктивного ставлення до результатів своєї професійної діяльності. З’ясовано, що тьютори виконують професійні функції адміністративного менеджера, модератора, методиста, технолога, “проектора”, співробітника підтримки, бібліотекаря, техніка, графічного дизайнера, інструктора, видавця/редактора, лідера/керівника.

Отже, необхідність і доцільність побудови моделі педагогічної діяльності тьютора для системи ДО США є виправданою часом. Педагогічна діяльність тьютора повинна бути адекватна самій практиці та її теоретичному осмисленню. Тьютор повинен володіти новими компетенціями, зумовленими особливістю організації ДО, виконувати новітні педагогічні ролі. Безумовно, нові інформаційні технології суттєво змінюють форми взаємодії студентів та викладачів, впливаючи і на зміст навчання. При цьому, на наш погляд, має місце не руйнування добрих старих традицій у сфері освіти, а народження нової парадигми та нової якості вищої освіти, що багато в чому залежить від особистості і компетентності викладача системи ДО.

До подальших напрямків досліджень вважаємо за доцільне віднести вивчення особливостей професійної підготовки тьюторів у системах ДО інших країн (Німеччини, Великої Британії, Франції тощо); удосконалення інформаційно-комунікаційної компетенції викладачів вітчизняних вищих навчальних закладів в умовах дистанційного навчання.

Список використаної літератури

1. Байденко, В. И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы) : методическое пособие / В. И. Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 114 с.
2. Деражне, Ю. Л. Тьютор в открытом обучении : учебно-методическое пособие / Юрий Леонидович Деражне. – М. : Изд-во Департамента федеральной государственной службы занятости населения Московской области, 1998. – 58 с.
3. Зинченко, А. П. Тьютор: менеджер – маркетолог – продавец: расширенный взгляд / А. П. Зинченко // Система обеспечения качества в дистанционном образовании. – Жуковский : МИМ ЛИНК, 2002. – Вып. 4. – С. 122–126.
4. Змеев, С. И. Основы андрагогики : учебное пособие для вузов / Сергей Иванович Змеев. – М. : Флинта : Наука, 1999. – 152 с.

5. Максимов, В. В. Институт тьюторства как образовательная стратегия / В. В. Максимов // Россия в контексте современных образовательных моделей : программа и тезисы международной конференции (Переделкино, 10–12 марта 2000 г.). – Жуковский : МИМ ЛИНК, 2000. – С. 6.

6. Морська, Л. І. Теоретико-методологічні засади підготовки вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій : монографія / Л. І. Морська. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.

7. Щенников, С. А. Открытое дистанционное образование / Сергей Александрович Щенников. – М. : Наука, 2002. – 527 с.

8. Distance Education Clearinghouse [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uwex.edu/disted/definition.html.

9. Information and Communication Technologies in Distance Education : Specialized Training Course [Course team chairman Michael G. Moore] / UNESCO Institute for Information Technologies in Education. – [S. l.], 2002. – P. 66–69.

10. Moore, M. G. Distance Education : A Systems View / M. G. Moore, G. Kearsley. – Belmont CA : Wadsworth Publishers, 2005. – P. 146–151.

11. The University of Alabama office of Instructional Technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oit.ua.edu/services.html>.

12. Williams, P. E. Defining Distance Education Roles and Competencies for Higher Education Institutions : A Computer-Mediated Delphi Study : Doctoral Dissertation / P. E. Williams. – Texas : A&M, 2000. – 182 p. – (Dissertation Abstracts International, UMI No. AAT9969029).

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Бідюк Н.М.